

Diagnostické domény u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

PhDr. Ivana Márová, Ph.D.

Obsah

- Základní terminologie
- Zdraví populace a kvalita života
- WHO FIT
- MKF a její odvozené klasifikace
- Obsah MKF ve vztahu vůči funkční schopnosti, disability a zdraví
- Příklady využití MKF

World health organization – WHO

Světová zdravotnická organizace

- Specializovaná organizace Organizace spojených národů (OSN)
- Založena 7. dubna 1948 v Ženevě – v současnosti Světový den zdraví
- Úkolem WHO je „dosažení nejvyšší možné úrovně zdraví u všech lidí“
- Hlavní činnosti zahrnují **prevenci a intervenci** v oblasti závažných infekčních onemocnění (SARS, malárie, ebola, apod.) a dále také **podpora a zvyšování zdraví populace** (například formou veřejných kampaní s cílem zvýšení konzumace zeleniny, či snížení počtu kuřáků)
- Tvorba koncepčních rámců **klasifikaci** k aplikaci pro různá zdravotní hlediska

Zdraví a jeho definice - Terminologie WHO 2022

Health - Zdraví

- Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity
- *Zdraví je stav kompletní fyzické, mentální a sociální pohody a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo „postižení“*
- *Infirmity = fyzická slabost nebo defekt*

Zdravotnický deník, 2017

Wellbeing

- Wellbeing je stav, ve kterém můžeme v podporujícím a podnětném prostředí plně rozvíjet svůj fyzický, kognitivní, emocionální, sociální a duchovní potenciál a žít spolu s ostatními plnohodnotný a spokojený život.

Wellbeing – oblasti

- Fyzická oblast**
 - Souvisí s fyzickým zdravím a bezpečím a je ovlivněný fyzickou aktivitou, zdravým stravováním, spánkovým režimem a uvědomělou volbou zdravého životního stylu a prostředí.
- Kognitivní oblast**
 - Souvisí se schopnostmi kritického myšlení, řešení problémů a kreativity. Odráží se ve způsobu zpracování informací, vytváření úsudků, motivaci a vytrvalosti k úspěšnému dosahování stanovených cílů.
- Emocionální oblast**
 - Souvisí s kladným vnímáním sebe sama, rozpoznáváním emocí a seberegulací. Odráží se ve schopnosti důvěry v sebe i druhé a v odolnosti umožňující zvládat nepříznivé situace.
- Sociální oblast**
 - Souvisí se schopností empatie, pocitem sounáležitosti, navazováním a udržováním vztahů a spolupráce s ostatními a komunikačními dovednostmi
- Duchovní oblast**
 - Souvisí s poznáváním a naplňováním smyslu naší existence, hodnotami a etickými principy

- Z mezinárodních i národních šetření vyplývá, že nemalá část žáků a pedagogů se ve škole necítí příliš dobře, což má negativní dopad na učení.
- Je prokázáno, že pocity strachu a úzkosti spojené s učením nebo vyčleněním z třídního kolektivu se negativně odrážejí ve vzdělávacích výsledcích žáků a v míře jejich celkové spokojenosti s vlastním životem.

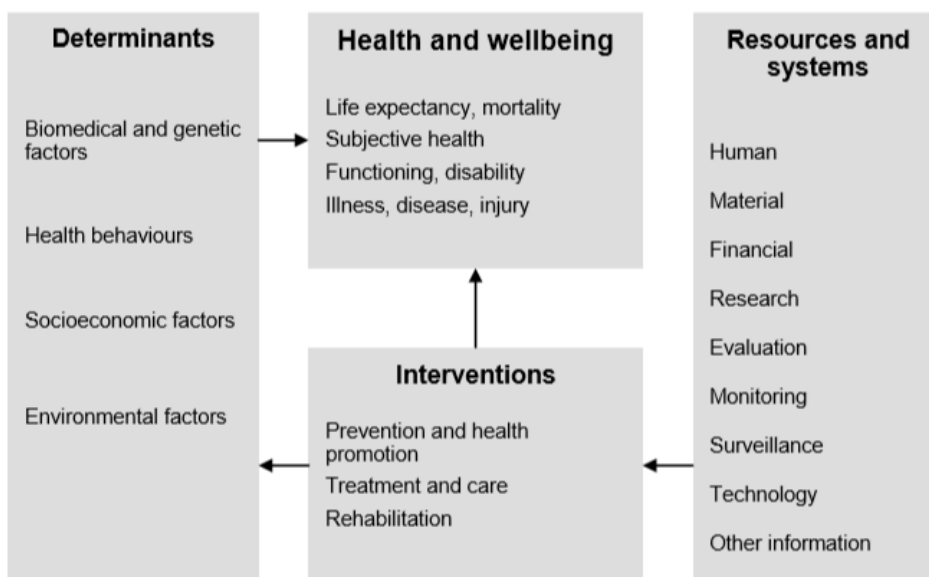
WHO Family of international classifications

- Soubor klasifikací určující rámec pro porovnávání informací týkající se zdraví a situací se zdravím souvisejících
- Klasifikační rámce slouží k analýze a interpretaci dat týkajících se celkové situace osob s disabilitou na úrovni teritoriální, národní i mezinárodní
- **Cíle WHO FIC**
 - Zvyšování „zdraví“ skrze poskytování komplexních informací pro zodpovědné rozhodování na všech úrovních
 - Poskytnutí koncepčních rámců informačních domén ve vztahu ke zdraví
 - Poskytnout vhodnou selekci klasifikací pro široké využití
 - Ustanovit jednotný jazyk („terminologii“) ke zlepšení komunikace
 - Umožnit výzkum, sběr dat v oblasti zdraví a jejich srovnání

Zdraví z pohledu WHO a WHO FIC

World Health Organization Family of International Classifications

Figure 2 Conceptual framework for health

Source: AIHW 2006

- Koncepce adoptovaná z komplexní zprávy o stavu zdraví populace v Austrálii (2006)
- Z této klasifikace je patrné, jak jsou úrovně zdraví a pohody, včetně nemocí a postižení, ovlivňovány složitou souhrou mezi zdravotní determinanty, intervencí a zdroji (službami, apod.).
- Determinanty zdraví může být sociálně-ekonomických, ekologických, chování (např. užívání alkoholu nebo fyzické aktivity), biomedicíny (např. cholesterol v krvi nebo krevní tlak) a genetické faktory.
- Tyto příčiny a jejich vliv na zdraví lze ovlivňovat na různých stupních prevencí a podporu zdraví, léčbou, rehabilitací a další zdravotní péči.
- Tyto zásahy jsou podporovány lidskými a materiálními zdroji, skrze monitorování, hodnocení a realizaci základních výzkumů.

Současná terminologie - Terminologie WHO 2021 – ICD

Původní terminologie dle WHO (1980) International Classification of Impairment, Disabilities and Handicaps:

- **Impairment** = strukturální nebo organický problém v těle
- **Disability** = funkční omezení ve vztahu vůči konkrétní aktivitě
- **Handicap** = faktor prostředí, který zabraňuje naplnění „normálních životních rolí“

Současná terminologie dle WHO 2022

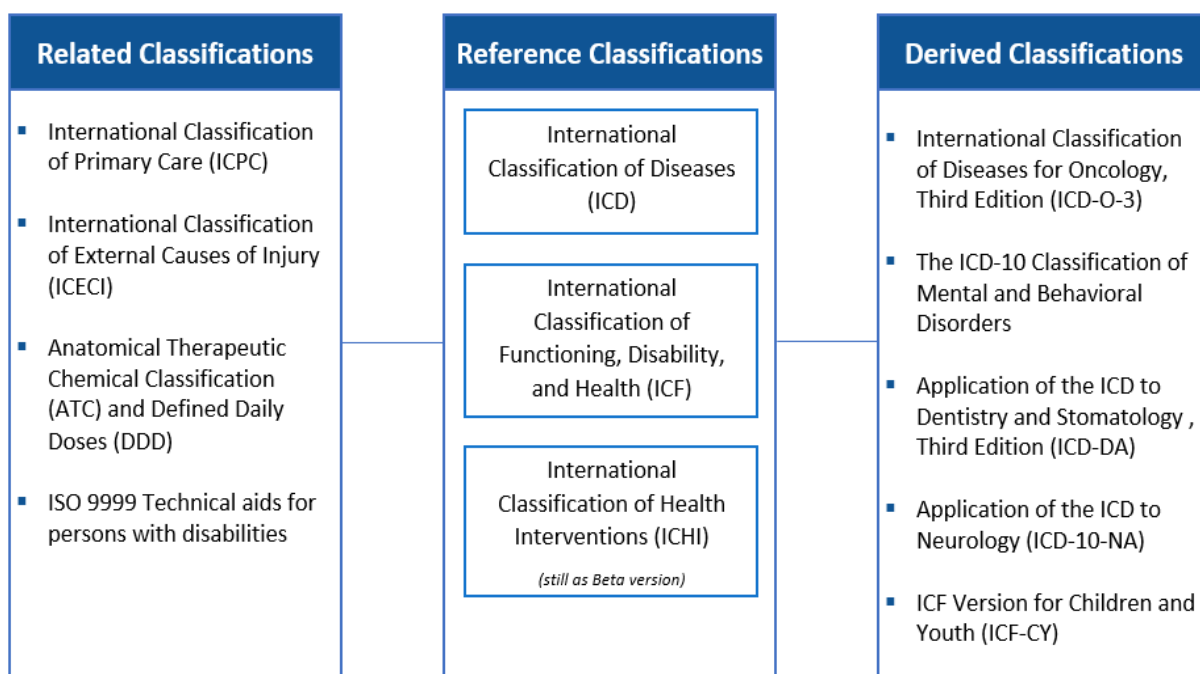
Disability/ Disabilities – Zdravotní postižení

- Zastřešující termín pro postižení (Impairments), omezení aktivity a participace
- **Nejedná se vyjádření zdravotního problému**
- Disability = komplexní fenomén odrážející **interakci (a její negativní aspekty) mezi aspekty lidského těla (zdravotním stavem jedince) a kontextovými faktory tohoto**

jednotlivce (faktory životního prostředí a osobní faktory).

- **K překonání obtíží je třeba intervence k odstranění bariér sociálních a bariér prostředí.**
- Jedinci se zdravotním postižením mají stejné zdravotní potřeby (*health needs*) jako osoby bez postižení. Mohou však zažívat zásadnější obtíže nejen z důvodu chudoby či sociálního vyloučení, ale také z důvodu sekundárních vlivů postižení (bolesti, záněty, proleženiny, etc.).
- Výzkumy potvrzují, že osoby se zdravotními postiženími čelí bariérám v přístupu ke zdravotní a rehabilitační péči

System klasifikací WHO FIC – Family of International Classification

Výchozí klasifikace (Reference Classifications)

- Poskytují rámec tzv. zdravotní terminologie („*health terminology*“) zahrnující základní koncepty zdraví a zdravotní péče
- *Health terminology* = zastřešující termín pro „slova“ využívaná k popisu zdraví. Slova, jež by měla v přirozeném jazyce širší význam nabývají význam specifický v kontextu této terminologie

Příbuzné klasifikace (Related Classifications)

- Jsou součástí WHO FIC k popsání důležitých aspektů zdraví a systému zdravotní péče, které nepokrývají výchozí nebo odvozené klasifikace.
- Jsou spojeny s výsledky dalších činností WHO v jiných oblastech nebo vytvořeny jinými

organizacemi (ICPC)

Odvozené klasifikace (Derived Classifications)

- Obsahově vycházejí z jedné či více Výchozích klasifikací
- Poskytují detailní doplňující informace nad rámec informací poskytnutých v klasifikacích výchozích
- Obvykle určeny k použití na úrovni národní a mezinárodní

ICD A ICF NEBOLI MKN A MKF

1. Mezinárodní klasifikace nemocí 11. Revize (MKN)

- Mezinárodní standard sloužící pro systematické zaznamenávání, vykazování, analýzu, interpretaci a porovnávání úmrtnosti (*Mortality*) a údaje o nemocnosti (*Morbidity*).
- ICD-11 umožňuje zemím identifikovat a nejnaléhavější zdravotní problémy pomocí aktuálního a klinicky relevantního klasifikačního systému.
- Zdravotním stavům pacientů jsou přiřazeny kódy ICD-11, což vede k datům, která mohou být použita pro navržení účinné politiky v oblasti veřejného zdraví s cílem měřit jejich dopad, případně je využívat pro klinické záznamy.
- ICD-11 je poprvé plně elektronická a v současné době poskytuje přístup k 17 000 diagnostickým kategoriím s více než 100 000 lékařských (diagnostických) termínů

2. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF)

- Mezinárodní klasifikace spadající do rodiny dokumentů WHO FIC
- Cílem klasifikace je poskytnout jednotný, standardizovaný jazyk a rámec pro popis *zdraví a stavů, které se zdravím souvisí*.
- Zahrnuje revizi Mezinárodní klasifikace poruch, disabilit a handicapů (ICIDH, 1980), z níž pochází původní terminologie Impairment – Disability - Handicap

Vztah mezi MKN A MKF

Postup využití klasifikací:

- Zdravotní problémy jsou nejdříve klasifikovány v MKN-10 (Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize), která poskytuje etiologický rámec, klasifikuje nemoci a příčiny smrti.
- MKF je rámec WHO pro měření zdraví a fungování/ zdravotního postižení jak na individuální, tak na populační úrovni. ICF klasifikuje zdraví a oblasti související se zdravím.
- MKN a MKF společně poskytují rámec pro zachycení úplného obrazu zdraví.

Termínologie dle ICF 2001/2007

Doména (?)

- Praktické a smysluplné označení, které se vztahuje k fyziologickým funkcím, anatomickým strukturám, úkolům nebo oblastem života
- Domény MKF mohou být chápány jako **zdravotní domény** a **ke zdraví vztahující se domény**.

Zdravotní domény (př.)

- Zrak
- Sluch
- Chůzi
- Učení
- Pamatování
- Aj.

Ke zdraví se vztahující domény (př.)

- Transport
- Výuka
- Sociální interakce
- Aj.

Přehled komponent MKF a jejich použití

- MKF má 2 části, každou se dvěma komponentami:
- **Část 1: Funkční schopnost a disabilita**
 - Tělesné funkce a struktury
 - Aktivity a participace
- **Část 2: Spolupůsobící faktory**
 - Faktory prostředí
 - Osobní faktory
- Každá komponenta může být vyjádřena z pozitivního nebo negativního hlediska
- **Komponenta** se skládá z **domén, domény** z kategorií, které jsou jednotkami této klasifikace

(A) Komponenty funkční schopnosti a disability

- Komponenta je popsána/interpretována **4 samostatnými** (ale propojenými) **konstrukcemi** (jejich účinnost je popisována kvalifikátory).
 - **Tělesné funkce a struktury** jsou interpretovány *pomocí změn ve fyziologických systémech nebo anatomických strukturách*
 - **Komponenty aktivity a participace** jsou interpretovány pomocí *kapacity a výkonu*
- Může být využita:
 - K určení problému – poruchy, limitu aktivity nebo restrikce participace = Zahrnuté pod pojem **Disability**
 - K popisu neutrálních aspektů zdraví a ke zdraví se vztahujících stavů = Zahrnuté pod termín **Funkční schopnost**

(B) Komponenty spolupůsobících faktorů

Faktory prostředí

- Popsány jako základní komponenta klasifikace (na rozdíl od faktorů osobních)
- Faktory prostředí vstupují DO VŠECH komponent funkční schopnosti a disability
- Faktory prostředí jsou:
 - **Facilitující** (Usnadňující)
 - **Omezující** (Bariérové)
- Faktory prostředí mají vliv na fyzické a sociální prostředí a na společenské postoje

Osobní faktory

- Vlastnosti individua (pohlaví, rasa, věk, ostatní zdravotní problémy, odolnost, životní styl, zvyky, výchova, způsob chování, vzdělání, povolání, apod.) Nejsou v MKF klasifikovány

Přehled komponent ICF

Tab.1

Komponenty	Část 1: Funkční schopnost a disability		Část 2: Spolupůsobící faktory	
	Tělesné funkce a struktury	Aktivity a participace	Faktory prostředí	Osobní faktory
Domény	Tělesné funkce Tělesné struktury	Oblasti života	Vnější vlivy na funkční schopnosti a disability	Vnitřní vlivy na funkční schopnosti a disability
Konstrukce	Změny v tělesných funkcích (fyziologické) Změny v tělesných strukturách (anatomické)	Kapacita Výkony ve standardním prostředí Výkony v běžném prostředí	Facilitující nebo omezující vliv fyzických, sociálních a postojových faktorů v daném prostředí	Význam osobnostních vlastností
Pozitivní hledisko	Funkční a strukturální integrita	Aktivity a participace	Facilitátory	Nelze aplikovat
	Funkční schopnosti			
Negativní hledisko	Porucha	Snížená aktivita Omezená participace	Bariéry/překážky	Nelze aplikovat
	Disability			

Slovníček pojmů:

DEFINICE¹¹

V souvislosti se zdravím:

Tělesné funkce jsou fyziologické funkce tělesných systémů (včetně funkcí psychických).

Tělesné struktury jsou anatomické části těla jako orgány, končetiny a jejich součásti.

Poruchy jsou problémy tělesných funkcí nebo struktur, jako je signifikantní odchylka nebo ztráta.

Aktivita je provádění úkolu (úkonu) nebo činu člověkem.

Participace je zapojení do životní situace.

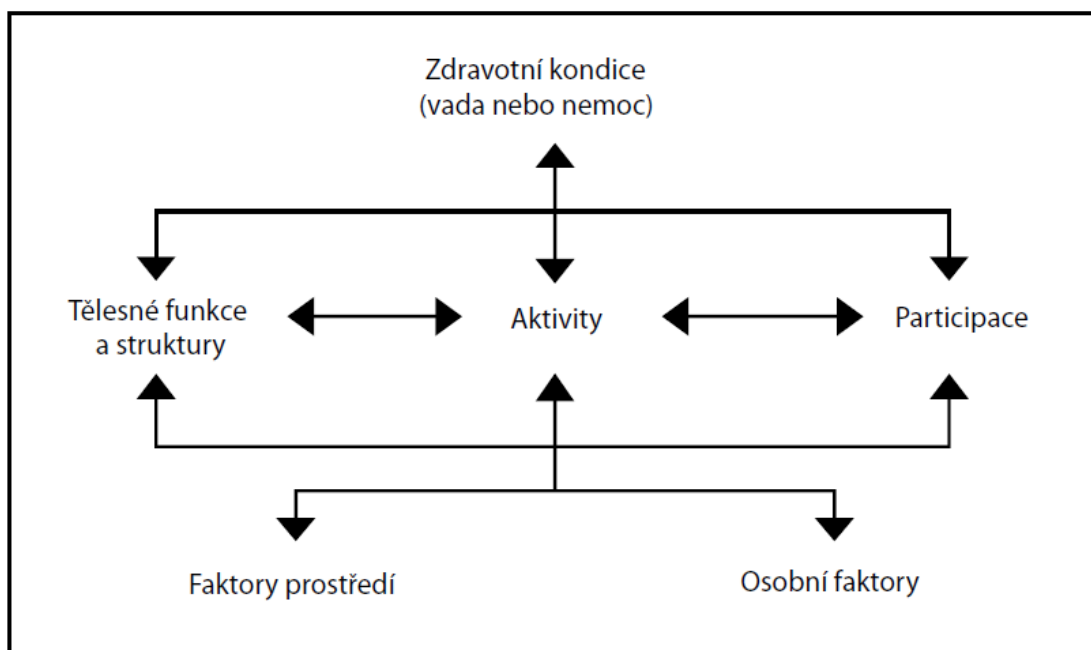
Aktivita a její limity jsou obtíže, které člověk může mít při provádění aktivit.

Participace a její omezení jsou problémy, které člověk může prožívat při zapojení do životních situací.

Faktory prostředí vytvářejí fyzické a sociální faktory a postoje lidí, kde lidé žijí a uskutečňují své životy.

Záznamové schéma MKF

Schéma 1

Posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb v ČR – diagnostické domény

Michalík, J., Baslerová, P., Hanák, P. & kolektiv (2012). *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb. Část I a Část II*. Olomouc: UPOL.

Část II: Diagnostické domény u žáků dle typů SVP

Současnost diagnostiky v SPC – jak?

- V SPC závěry a doporučení často vycházejí ze závěrů a doporučení odborných lékařů.
- Lékařské diagnózy jsou uváděny v číselném označení daném Mezinárodní klasifikací nemocí (dále jen MKN).
- Na základě Sdělení Českého statistického úřadu byli lékaři od 1.7. 2010 zavázáni používat ve své práci Mezinárodní klasifikaci funkčního omezení, disability a zdraví (dále jen MKF) – pouze do roku 2013
- Lékař tedy v současnosti nemá povinnost zapisovat stav pacienta do zdravotnické dokumentace formou, kterou nabízí MKF
- **Model ICF a funkční schopnosti OZP, zejména ve vztahu vůči pracovní schopnosti, jsou však používány neustále**

Současnost diagnostiky v SPC

- Na rozdíl od zdravotnictví a sociálních služeb, kde se jedná o kvantifikaci funkčnosti a disability či míry potřebné podpory, v naší – speciálně pedagogické praxi dochází k:
- **kvantifikaci speciálních vzdělávacích potřeb** dětí, žáků a studentů se zdravotním (mentálním) postižením, jakožto **nezbytného východiska pro stanovení míry speciálněpedagogické podpory** (podpůrných opatření).